

Hallo, wie spreekt daar Het effect van gesluierde teksten

Robert J. Griffin (red.) *The Faces of Anonymity: Anonymous and Pseudonymous Publication from the Sixteenth to the Twentieth Century*

New York: Palgrave MacMillan, 2003. 40 pond;
ISBN 0 3129530 8.

Een geslepen mes snijdt de eerste keer het best. Zo zou je kunnen verklaren waarom er zoveel schuilnamen zijn die na één keer gebruiken afgedankt worden. Alsof het om wegwerpmessen gaat. Pseudoniemen zijn daarom in de journalistiek populair; de krant wordt na éénmalig gebruik weggegooid, met de echte of onechte namen van de journalisten.

Er zou veel meer aandacht voor journalistenpseudoniemen moeten zijn, want ze worden zelden ingezet voor nobele doelen. Een slecht geheugen lijkt een voorwaarde te zijn voor journalisten met een goed geweten. En daarom lezen we in memoires zo weinig over vuile trucs van journalisten die anderen onder pseudoniem pootje lichten. Om beter op dit fenomeen voorbereid te zijn, publiceerde het studentenweekblad *Propria Cures* in 1971 de 'PC's Pseudoniemen Gids', een overzicht van sribentenen die zich van schuilnamen voorzien. Een vermelding van een eenmalig pseudoniem heeft een preventieve waarde, want iemand die in het verleden onder schuilnaam heeft gewerkt, zal dat in de toekomst waarschijnlijk weer doen.

Het verband tussen het pseudoniemengebruik in de journalistiek en de literatuur dringt zich op in het verhaal van de Engelse cultuurhistoricus James Raven. In zijn bijdrage aan *Faces of Anonymity*, de mooi uitgegeven bundel over anonimiteit en pseudonimiteit, berekent Raven dat tachtig procent van alle Britse romans tussen 1750 en 1790, anoniem verschenen. Je zou denken dat anonimiteit vaker werd ingezet om onzichtbaar te blijven, maar volgens Raven

werd de anonimiteit juist ingezet om meer autoriteit te verwerven. Anonimiteit van een romanschrijver suggereert een auctoriale instantie die boven de partijen staat. Anonimiteit in de krant, bij nieuwsanalyses bijvoorbeeld, geeft een tekst het imago van objectiviteit mee.

Raven is een van de tien Engelse en Amerikaanse literatuurwetenschappers die door Robert Griffin zijn gevraagd een bijdrage te leveren over genre, gender, nationalisme, co-auteurschap, *ghostwriting* en andere omstandigheden die het lezen problematiseren. Waarom verbergen schrijvers zich achter een schuilnaam?

Schrijvers zijn er zich van bewust dat hun naam vroeg of laat het effect van een merknaam sorteert. Dat kan een reden zijn nooit van naam te veranderen, maar als iemand een anderssoortige tekst schrijft dan de lezer van hem gewend is, zal eerder worden omgekeken naar een schuilnaam. Een nieuwe naam, om het overdreven te zeggen, creëert zijn eigen markt.

Pas in 1870, met de inwerkingtreding van de Married Women's Property Act, kwam er een einde aan de Engelse gewoonte waarbij de man binnen het huwelijk automatisch het copyright en de verdiensten van de schrijvende echtnote op zijn naam mocht zetten. Dat klinkt nogal achterlijk, maar in Nederland voorzag de wet nog tot in de twintigste eeuw in deze praktijk. Zoals het ook eeuwenlang gebruik is geweest om alle rollen (ook de vrouwelijke) door mannen te laten spelen. Iemand die het geestelijk en materieel eigendom van haar tekst verliest, heeft waarschijnlijk niet zoveel moeite de eigen identiteit en naam op te geven. Zo zijn er allerlei omstandigheden in de (Engelse) geschiedenis die het gebruik van pseudoniemen kunnen verkla-

ren. Zeker als het vrouwen betreft, want het is niet moeilijk te begrijpen dat vrouwen om allerlei sociale redenen niet met hun eigen naam ondertekenen. Dan blijft vanzelf alleen een mannennaam over. Er kunnen daarenboven redenen zijn voor een man om met een meisjesnaam te ondertekenen. Bij chatboxen op het internet hebben ze daar ervaring mee.

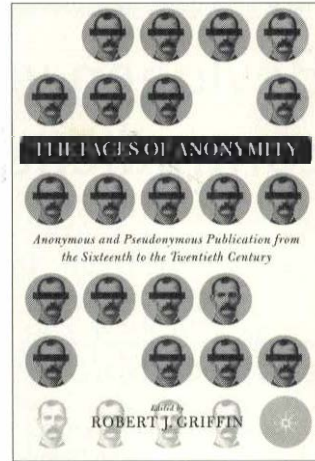
In het begin van de zeventiende eeuw lag in menig Europees land bij wet vast dat de naam van de auteur (de echte naam) op de titelpagina van elk boek of pamflet vermeld moest worden. Zoals in België tot op vandaag in elk gestencild blaadje moet staan wie de verantwoordelijke uitgever is. De overheid eist transparantie in de verspreiding van ideeën. Bibliothecarissen hebben hun eigen redenen om auteurs te stimuleren hun teksten te signeren. Er is tot op heden geen betere invalshoek bedacht om teksten op te slaan en terug te vinden dan de auteursnaam.

In journalistieke tijdschriften begon men pas halverwege de negentiende eeuw met regelmaat recensies te ondertekenen. Bladen als *Journal de la Haye* bijvoorbeeld brachten hun besprekingen nadrukkelijk als een collectief redactiestandpunt. Er werd daarom vóór publicatie intern over de standpunten gediscussieerd. Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw werden recensies in *Times Literary Supplement* anoniem afgedrukt met hetzelfde argument als die van *Journal de la Haye*. *The Economist* doet het nog steeds. Anderen beweren dat het ondertekenen van artikelen de schrij-

vers ervan dwingt integer te zijn. De schrijver kan zijn verantwoordelijkheid moeilijker ontlopen als iedereen weet wie hij is. Voor hetzelfde geld kun je beweren dat anonieme schrijvers niet onder sociale of politieke druk gezet kunnen worden om dingen te schrijven die ze niet menen. Cynici kunnen nu zeggen: maar wel om anderen te schaden!

Leah Price, literatuurwetenschapper van Harvard University en medewerkster van de *London Review of Books* schrijft dat ze in de *Oxford English Dictionary* uit 1884 de eerste vermelding vond van ghostwriter voor iemand die in het geheim voor een ander schrijft. Daar kan alleen maar narigheid van komen. En inderdaad vond Price een roman waarin ghostwriting onderwerp van chantage is. Price geeft een interessante en vermakelijke duiding aan *Confessions of a Publisher*, in 1888 gepubliceerd door John Strange Winter. Inderdaad: een pseudoniem. Van Henrietta Stannard. De bijdrage van Price illustreert hoe belangrijk het is voor lezers bibliografische informatie te wantrouwen en zich te verdiepen in de biografie van de auteur.

Volgens Griffin is *The Faces of Anonymity* het eerste boek over literaire pseudonimiteit en anonimiteit. Dat is niet waar. In Duitsland bestaat al sinds 1974 *Literaten hinter Masken. Eine Betrachtung über das Pseudonym in der Literatur* van Gerhart Söhn. Ik herinner me dat boek zo goed omdat een anoniem het ooit van mij leende, en nooit terugbracht. Op de lege plek in mijn boekenkast steekt al vijftien jaar

het krantenknipsel met de bespreking uit de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. *The Faces of Anonymity* is dus niet het eerste in zijn soort, maar wel het eerste dat zoveel aspecten van het onderwerp bethoretiseert. Mochten Nederlandse onderzoekers het plan opvatten ook zo'n boek te gaan maken, dan doen ze er goed aan de zwakheden in het Engelse voorbeeld te vermijden. Dat houdt in: niet te veel educated guesses maar meer archiefonderzoek, laat één desnoods twee goede hoofdstukken schrijven over gender en pseudonimiteit en verbied het onderwerp in alle andere bijdragen. Vermijd al te veel sociale, maatschappelijke of politieke constructies. En probeer bovenal pseudonimiteit te vermenschlijken. Want ook al probeert de mens achter de tekst zich te verbergen, de motieven voor pseudonimiteit zijn vaak klein, rancuneus of kinderachtig. Menselijk dus.

HANS RENDERS

Schrijvers en hun maskers

Leemuxarder Courant
11.6.03

Anderhalve eeuw geleden werden recensies in kranten nog niet ondertekend. Was een redacteur muziek naar de uitvoering van een opera geweest dan werd hij geacht namens de krant zijn mening te geven, ongeveer zoals nu nog in vele kranten het hoofdartikel geldt als de opinie van een collectief. Net als bij het formuleren van commentaren ging toentertijd aan het schrijven van een recensie een proces vooraf van discussie. De redactie vergaderde dus over de artistieke kwaliteiten van een nieuwe roman of toneelstuk.

BIJEENGELEZEN

Deze interessante informatie staat in een artikel van Hans Renders in het tijdschrift *Literatuur*. Zijn stuk gaat over een Engelse publicatie, 'The Faces of Anonymity: Anonymous and Pseudonymous Publication from the Sixteenth to the Twentieth Century'. Wat blijkt? Tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw heeft *Times Literary Supplement* het anoniem recenseren volgehouden. Het werd vermoedelijk zelfs als een goede traditie gezien. *The Economist* doet het nog steeds!

In deze tijd van individualisme en persoonlijke geldingsdrang is het bijna niet meer voor te stellen hoe deze negentiende-eeuwse traditie klaarblijkelijk nog steeds aanhangers vindt. Recensenten zijn recensent bij de gratie van hun naam en persoonlijkheid. En omgekeerd: recensenten vestigen hun naam door middel van hun recensies, ze bouwen een reputatie op. Natuurlijk telt de inhoud van een recensie ook, maar de persoon die er achter zit geeft daaraan extra gewicht. Vroeger was het de status van een krant zelf (de krant is een meneer!) die de teneur van een recensie autoriteit verleende.

James Ensor, *Geërgerde maskers*, 1883.

Als je Renders' stuk leest beseft je niet alleen hoe de tijden veranderd zijn, maar ook sinds hoe kort nog maar. Zijn artikel is trouwens maar een klein onderdeel van de special die *Literatuur* gewijd heeft aan het verschijnsel van gemaskerd schrijven. In eerste instantie denk je dan onmiddellijk aan het gebruik van pseudoniemen, maar het anoniem schrijven behoort er ook bij. Je mening geven over het werk van anderen en je daarbij verschuilen achter de brede schouders van het instituut (de krant) waarvoor je werkt wordt nu niet meer als erg fatsoenlijk beschouwd.

Pseudoniemen kunnen trouwens ook een heel verschillende functie hebben. In de negentiende eeuw verschaften ze vrouwelijke auteurs een aureool van nederigheid. In de tweede helft van de negentiende eeuw publiceerden maar liefst 68 vrouwen onder welluidende, bescheiden namen als Ada, A. Esjee, et cetera, terwijl de mannen juist in de keuze van hun pseudoniem ten strijde trokken, denk aan Multatuli ('Ik heb veel geleden').

Erica van Boven heeft over het gebruik van het pseudoniem als schrijversstrategie een heel leuk en informatief artikel geschreven. Ook het gebruik van vrouwennamen door mannen blijkt een apart effect te hebben. Onthullend voor het mannelijk chauvinisme van het recensentendom is de wijze waarop werd gereageerd op de poëzie van Marieke Jonkman. Haar drie bundels baarden opzien en kregen ook bewondering. Totdat de dichter en neerlandicus Henk van de Ent bekend maakte dat hij de auteur was van deze gedichten. Opeens was het afgelopen met de waardering.

JAN-HENDRIK BAKKER